

Wat we weten over corona*

In maart verklaarde de World Health Organisation de uitbraak van corona tot pandemie. Sindsdien wapenen we ons met maatregelen, beschermende middelen, teststraten en coronadashboards. Wat hebben we in die maanden geleerd over het coronavirus? De laatste inzichten over besmetting, behandeling, (na)zorg en sterfte.

*Op 4 augustus 2020 ging deze editie van V&VN Magazine ter perse. Er worden iedere dag nieuwe inzichten over het virus opgedaan. Raadpleeg de bronnen online voor de meest actuele inzichten.

1

Wat we weten over besmetting en symptomen

Wat zijn de symptomen?

Vaak voorkomende symptomen:

- › Verkoudheidsklachten zoals neusverkoudheid, loopneus, niezen, keelpijn
- › Hoesten
- › Benauwdheid
- › Verhoging of koorts
- › Plotseling verlies van reuk en/of smaak (zonder neusverstopping)

Andere symptomen:

- › Algehele malaise, vermoeidheid, algehele pijnklachten
- › Hoofdpijn
- › Spierpijn
- › Duizeligheid
- › Verlies van eetlust
- › Diarree, overgeven, misselijkheid
- › Prikkelbaarheid/verwardheid/delir
- › Buikpijn
- › Oogpijn
- › Oogontsteking en verschillende huidafwijkingen

Ernstige symptomen:

- « **neem direct contact op met de huisarts** »
- › Kortademigheid of ademhalingsproblemen
- › Pijn of druk op de borst
- › Aangetaast spraak- of bewegingsvermogen

Incubatieperiode

2-14 dagen (gemiddeld 5-6 dagen).

Besmettelijke periode

Iemand is in het algemeen besmettelijk als hij/zij symptomen heeft. Zowel patiënten met milde als met ernstige klachten scheiden het virus uit. Er is direct bewijs dat de hoeveelheid virus die wordt aangetoond in patiënten het hoogst is rond het moment waarop de symptomen beginnen.

Pre- en vroegsymptomatische besmetting

Er zijn aanwijzingen voor pre- of vroegsymptomatische besmetting. Het is nog niet vastgesteld in welke mate mensen met vroege symptomen het coronavirus overdragen. In de periode vlak voordat de klachten ontstaan zit het virus al in de keel en neus. Dat betekent dat er dan al enig risico is op overdracht. Dit ontstaat vooral doordat iemand met z'n handen aan zijn neus zit. Daarom is het belangrijk om je handen goed te blijven wassen. Op basis van het huidige bewijs is presymptomatische besmetting opgenomen in

de RIVM-richtlijnen. In het contactonderzoek worden 1-3 presymptomatische dagen aangehouden. Dit betekent dat alle contacten tot 1-3 dagen voor de eerste ziektedag moeten worden gerapporteerd en opgespoord.

Immuniteit

De mate en duur van immuniteit na een doorgemaakte corona-infectie is nog niet bekend en hangt mogelijk samen met de ernst van de doorgemaakte infectie.

Besmettingsgraad

De besmettingsgraad of het reproductiegetal (R_0) gaat over het aantal mensen dat besmet wordt door één besmettelijke persoon. Het reproductiegetal laat zien hoe snel het virus zich verspreidt. Als dat getal bijvoorbeeld 2 is, dan besmet iemand die het coronavirus heeft gemiddeld twee andere mensen binnen 5 dagen. Bij een reproductiegetal van rond de 1 blijft het aantal besmettingen ongeveer gelijk. Als het reproductiegetal lager is dan 1, dan daalt het aantal besmettingen.

Bron: RIVM, <https://lci.rivm.nl/richtlijnen/covid-19>.

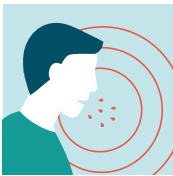
Hoe verspreidt het virus zich?

Het coronavirus verspreidt zich van mens op mens.

Het coronavirus vermeerderd zich achter in de neus en in de keel binnen de cellen van de slijmvliezen. Dat geeft klachten van niezen en van hoesten.

Door niezen en hoesten komen kleine druppeltjes vrij. Die komen ongeveer tot anderhalve meter en dwarrelen dan naar de grond.

Binnen die anderhalve meter kan iemand de druppeltjes inademen en zo ook besmet worden.

Dit kan bijvoorbeeld gebeuren als iemand zingt, schreeuwt, hoest, niest. Het is onwaarschijnlijk dat het virus zich ook door gewoon ademhalen verspreidt, behalve misschien tijdens het sporten.

Het virus kan via handen en daardoor ook via voorwerpen worden overgedragen. Bijvoorbeeld door in je handen te hoesten en niezen en dan een voorwerp aan te raken.

Overigens stelt hoogleraar microbiologie Emanuel Goldman van de Amerikaanse Rutgers Universiteit dat overdracht van het coronavirus via oppervlakken niet is aangetoond. Dit zegt hij op 1 augustus in het wetenschappelijke tijdschrift *The Lancet Infectious Diseases*, na beoordeling van het beschikbare bewijs. Volgens Goldman zijn onderzoeken die aantonen dat het coronavirus uren tot zelfs dagen kan overleven op een oppervlak "niet toepasbaar in het echte leven".

Het coronavirus kan ook in de ontlasting aanwezig zijn. Niet alle cliënten zijn continent. Beddengoed, kleding en sanitair kan dus ook besmet worden. Trek altijd

handschoenen aan als je daar handelingen verricht bij cliënten. En was je handen goed na het uittrekken van de handschoenen.

Zijn de symptomen goed te herkennen bij oudere mensen?

We weten dat oudere mensen lang niet altijd dezelfde klachten uiten als jonge mensen. Jonge mensen krijgen makkelijker koorts en hoesten duidelijker. Ouderen kunnen bijvoorbeeld medicijnen krijgen die de temperatuur laag houden, of hoesten continu, waardoor het moeilijker te signaleren is of het is toegenomen. Uit onderzoeken blijkt dat verpleegkundigen en verzorgenden die cliënten dagelijks zien, merken dat er iets aan de hand is met iemand. Het is dan belangrijk om dit bij de arts te melden en te vragen of er sprake kan zijn van een corona-infectie. *Bron: Jaap van Dissel van het RIVM in Youtube-video van VWS, 29 mei 2020.*

Heeft het testen van mensen zonder klachten meerwaarde in de zorg?

Asymptotisch testen kan van meerwaarde zijn bij ouderen in zorginstellingen, bijvoorbeeld op het moment van opname in een zorginstelling. Bij hen zijn de symptomen niet altijd duidelijk en kan het beloop van de ziekte ernstig zijn. *Bron: RIVM, 24 juni 2020.*

Corona in verpleeghuizen

Van 18 maart tot 13 mei registreerden artsen bij 4.007 verpleeghuisbewoners een coronaverdenking. Bij 1.538 (38 procent) bewoners werd corona bevestigd. Bij 2.469 (62 procent) bewoners werd corona uitgesloten. Het Universitair Netwerk Ouderenzorg van Amsterdam UMC (UNO-VUmc), NIVEL en Verenso analyseerden de registraties. Dit zijn voorlopig de belangrijkste conclusies:

1.538 keer werd corona bevestigd

2.469 keer werd corona uitgesloten

› Symptomen. De meeste bewoners waarbij corona werd bevestigd hadden één of twee typische symptomen. 6 procent van de bewoners waarbij COVID-19 bevestigd werd na verdenking, had geen enkel typisch symptoom.

› Risicofactoren en sterfte. Verpleeghuisbewoners met corona hadden een drie keer grotere kans om binnen dertig dagen te overlijden dan bewoners zonder corona. 42 procent van de bewoners met corona kwam binnen dertig dagen te overlijden, tegenover 15 procent van de bewoners zonder corona.

Mannelijke bewoners met corona hebben een bijna twee keer grotere kans om binnen dertig dagen te overlijden dan vrouwelijke bewoners met corona. Dementie, nierfalen en Parkinson zijn geassocieerd met een verhoogd risico op overlijden voor bewoners met corona.

Bron: unovumc.nl, 3 mei (Factsheet 1) en 18 juni (Factsheet 2) 2020.

2

Wat we weten over behandeling

Dit leerden artsen over coronabehandeling:

“Corona is een heel andere ziekte gebleken dan we aanvankelijk dachten. We dachten in het begin dat het een infectie van de luchtwegen is. Patiënten zijn moe, kortademig, moeten hoesten, hebben koorts, soms een beetje diarree en spierpijn. Een beetje de bekende griepachtige verschijnselen dus, een soort heel lelijke griep. Door ervaringen met patiënten en nieuw wetenschappelijk onderzoek weten we inmiddels dat een corona-infectie zeker niet alleen maar een longziekte is. Het is een ziekte waarvan we zien dat het heel veel organen kan aantasten. We zien dat er stollingsproblemen kunnen optreden, er kan trombose optreden, de nieren raken aangetast, we zien problemen met de hersenen.”

Bron: Longarts Jeroen Verheul en intensivist Dave Tjan op NOS, 31 juli 2020.

Corona is meer dan een lelijke griep

Drie soorten coronapatiënten

“We weten nu meer van het virus en de uitwerking. We zien eigenlijk drie soorten coronapatiënten: de patiënt met, laten we zeg-

gen, de klassieke longontsteking, dan heb je de patiënt die last krijgt van bloedstolsels en weer een ander heeft te maken met een overreactie van het immuunsysteem. Voor al deze categorieën weten we nu veel beter wat we kunnen doen om de klachten te verminderen. In maart wisten we dat niet, die maand hadden we echt nodig om te leren. Ja, dat heeft levens gekost, kun je achteraf zeggen. Er zijn mensen gestorven aan bloedstolsels in de hersenen en de longen die we niet op tijd herkend hebben, we gaven toen nog geen bloedverduunners.”

Bron: IC-arts Diederik Gommers in Parool, 3 augustus 2020.

Vaccin een stap dichterbij

Het coronavaccin dat in Oxford wordt ontwikkeld, lijkt veelbelovend. Het heeft de eerste twee testfasen doorstaan. Dat betekent dat het veilig is, de bijwerkingen aanvaardbaar zijn en dat het werkt. Het immuunsysteem van de testpersonen reageert op het vaccin. Er worden antistoffen en afweercellen aangemaakt die helpen de infectie op te ruimen. Maar het echte bewijs moet nog komen.

Onderzoekers testen, in landen waar corona nog hevig actief is, of gevaccineerde mensen beter beschermd zijn tegen het krijgen van corona dan ongevaccineerde mensen. Medicijnwaakhonden moeten uiteindelijk de resultaten goedkeuren, waarna het vaccin kan worden gebruikt: fase 3.

Ook daarna blijven onderzoekers de vaccins testen: fase 4. Dat is belangrijk om onder andere de werking te verbeteren en bijwerkingen te verminderen. Als het middel effectief blijkt, dan hoopt de producent het vaccin voor het einde van het jaar op de markt te brengen. Nederland heeft met Frankrijk, Duitsland en Italië al 300 miljoen doses van het vaccin ingekocht.

Bron: NOS, 21 juli 2020.

Gedaan

Fase 1-2:

getest op
1.077
mensen van
18-55 jaar

Bijwerkingen:
hoofdpijn, vermoeidheid, pijn op de plaats van injectie

Nog te doen

Fase 3:

vaccin testen op
10.000
mensen

Testlanden: Brazilië, Zuid-Afrika en Verenigde Staten

Fase 4:

blijven testen om werking te verbeteren en bijwerkingen te verminderen.

Geneesmiddel: géén hydroxychloroquine

Het malariamedicijn hydroxychloroquine werd de eerste maanden geopperd als geneesmiddel tegen het coronavirus. Inmiddels is de Nederlandse Stichting Werkgroep Antibioticabeleid (SWAB) daarvan teruggekomen. Het middel zou niet bewezen effectief zijn, terwijl wel is aangetoond dat het toedienen aan coronapatiënten ernstige bijwerkingen kan hebben, zoals hartritmestoornissen en uiteindelijk zelfs hartfalen. Een geneesmiddel is er voorlopig niet, al lijkt het bestaande en goedkope middel **dexamethason** voor ernstig zieke patiënten uitkomst te bieden: het leidt tot een derde minder sterfte. Een geneesmiddel om te voorkomen dat mensen met milde klachten ernstig ziek worden, is er nu niet.

Bron: SWAB, 'Medicamenteuze behandelopties bij patiënten met COVID-19 (infecties met SARS-CoV-2)'; 3 juli 2020.

Wat we weten over nazorg

Herstel

Het kan per persoon verschillen hoe lang het duurt voordat je hersteld bent. Hierover is nog niet veel bekend. Sommige mensen ervaren alleen verkoudheidsklachten en herstellen binnen enkele dagen, maar het kan ook zijn dat iemand langdurig (verkoudheids)klachten blijft houden. Als iemand 24 uur geen klachten (koorts, hoesten, verkoudheid) meer heeft, en het is een week geleden dat diegene ziek werd, dan kan diegene zelf geen andere mensen meer besmetten. Mensen die in het ziekenhuis zijn opgenomen, hebben over het algemeen meer tijd nodig om te herstellen. Dit is onder andere afhankelijk van of zij verder gezond zijn.

Bron: www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/ziekte.

Klachten na corona

Vermoeidheid, kortademigheid, druk op de borst, hoofdpijn, spierpijn: bijna drie maanden na de eerste symptomen van het virus heeft een groot deel van de coronapatiënten nog ernstige klachten. Dat blijkt uit een peiling van Long Alliantie Nederland (LAN) en het Longfonds, gemaakt in samenwerking met kenniscentrum CIRO en de Universiteit Maastricht. 1.622 mensen met klachten na corona vulden de vragenlijst in.

Negen op de tien mensen geeft aan problemen te hebben met simpele dagelijkse activiteiten. Van de mensen die meewerkten aan het onderzoek heeft 91 procent nooit in het ziekenhuis gelegen vanwege corona, bij 43 procent is geen diagnose vastgesteld door een arts. Meer dan een op de vijf geeft aan geen nazorg te hebben gehad en daar zeer ontevreden over te zijn.

Bron: longfonds.nl, 12 juni 2020.

Nazorg na corona

De Federatie Medisch Specialisten stelde de leidraad 'Nazorg voor patiënten met COVID-19' op. De belangrijkste adviezen voor zorgprofessionals in de eerste lijn: ga op tijd het gesprek aan met patiënten met (een verdenking op) corona en informeer hen dat klachten na herstel kunnen aanhouden. Overweeg om laagdrempelig contact met patiënten te houden in de herstelperiode. In de leidraad staat beschreven waar je tijdens de contactmomenten alert op moet zijn. In de leidraad worden ook adviezen gegeven voor patiënten die opgenomen zijn geweest in het ziekenhuis. Dit gaat onder meer over de informatieoverdracht bij ontslag uit het ziekenhuis, de mogelijke nazorgtrajecten en de poliklinische follow-up. Voor de nazorg voor patiënten met een IC-opname wordt verwezen naar de leidraad 'Nazorg voor IC-patiënten met COVID-19'. Bron: FMS, 28 mei 2020.

Wat we weten over sterfte

RIVM

5.900 mensen overleden aan corona t/m 24 mei

CBS

tussen 8.593 en 11.691 mensen overleden aan corona t/m 24 mei

Het aantal mensen in Nederland dat is overleden aan de gevolgen van het coronavirus ligt 50 tot 100 procent hoger dan de officiële cijfers van het RIVM. Dat schat het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in. Het CBS heeft een nieuwe methode gebruikt om de oversterfte tijdens de coronapandemie in te schatten. In Nederland worden alleen positief geteste overleden mensen geregistreerd als coronasterfte. Haast alle 'extra' overledenen in maart en april hadden corona als doodsoorzaak. Bij 1.956 overledenen die niet getest zijn op het virus, gaf de behandelend arts of de schouwarts aan dat corona de vastgestelde of vermoedelijke doodsoorzaak was.

4.451

Aantal overleden mannen in april/maart 2020

79,6 jaar

Gemiddelde leeftijd bij man

3.836

Aantal overleden vrouwen in april/maart 2020

83,4 jaar

Gemiddelde leeftijd bij vrouw

Bron: CBS, 29 en 31 juli 2020.

Handige links

► **V&VN**. Op de speciale themapagina's van V&VN over het coronavirus vind je alles wat je moet weten over COVID-19 en de laatste ontwikkelingen in de zorg: www.venvn.nl

► **RIVM-richtlijn COVID-19**: ici.rivm.nl/richtlijnen/covid-19

► **Nivel weekcijfers huisartsenpraktijk**. Het Nivel volgt de verspreiding van het coronavirus zoals geregistreerd door huisartsen en geeft wekelijks een update. Deze cijfers zijn een aanvulling op de cijfers over ziekenhuisopnames en sterfte in verband met corona. <https://bit.ly/3fslOir>

► **Het dashboard coronavirus** geeft dagelijks vernieuwde landelijke en regionale informatie over de ontwikkeling van het coronavirus in Nederland. Je vindt hier onder meer het aantal ziekenhuis- en IC-opnames per dag, het aantal positief geteste mensen en het actuele reproductiegetal. coronadashboard.rijksoverheid.nl

► **Voorraden PBM**. Wekelijks publiceert het Landelijk Consortium Hulpmiddelen (LCH) een totaaloverzicht van de aangekochte en uitgeleverde beschermingsmiddelen tegen het coronavirus. Bekijk de voorraden op de website van VWS of via <https://bit.ly/33orLus>